

ВИКОРИСТАННЯ В РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ ПРИРОДНИЧОГО ЦИКЛУ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ КОМПОНЕНТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Харченко Н.Б.

аспірант Рівненського економіко-гуманітарного інституту

Процес навчання в школі здебільшого спрямований на засвоєння знань. Сьогодні, коли пропонується орієнтація на вміння кожного, на реалізацію особистості учня, на першу позицію виходять нові аспекти проектування навчальної діяльності. Сучасна освіта безперечно повинна враховувати відповідність умов освіти умовам сучасного суспільства, визначати психолого-педагогічні напрямки діяльності учня і вчителя, прагнути дати практично застосовні знання. Отож, чи не головну увагу слід звернути на психологічну підготовку вчителя. Сьогодні він здійснює взаємодію з учнями шляхом організації навчально-пізнавальної, практичної, самостійної, пошукової, творчої діяльності. Але, окрім цього, ще й може проводити соціально-психологічну діагностику, визначати шляхи досягнення мети уроку, теми, курсу, прогнозувати активність та коректувати результати учнівських знань.

Психолого-педагогічні дослідження, що пов'язані з конструюванням навчальних дисциплін, ведуться в системі освіти з 50-х років. Результати досліджень описані в наукових працях, серед яких найбільшої уваги ізаслужують роботи П.Я. Гальперіна, Г.С. Костюка, С.Л. Рубінштейна. Досі найбільш детального огляду набули українська мова та математика. Дослідження предметів природничого та естетичного циклу піддавались лише фрагментарному аналізу й не були повністю об'єктивними.

Вивчення учнями оточуючої природи на уроках природознавства, географії, фізики, хімії тісно пов'язане з життєвим досвідом. Повноцінне дослідження вимагає не лише засвоєння учнями обсягу матеріалу, а й потребує навчальної діяльності, аналізу впливу природних факторів на життєдіяльність людини, розвитку промисловості, застосування теоретичного матеріалу до практики. Наприклад, на уроці фізики предметом навчальної діяльності є не лише засвоєння понять про стани речовини / твердий, рідкий, газоподібний /, а й про процеси, що нерозривно пов'язані з ними, які проходять під впливом змін навколишнього середовища: плавлення, кристалізація, випаровування, конденсація, сублімація.

Відомо, що знання закріплюються значно глибше в процесі експерименту та спостережень. Ось чому завдання вчителя - не лише виклад матеріалу, а й виявлення постійних взаємозв'язків у природі та природи і діяльності людини, розкриття основних законів розвитку природи і суспільства. Саме тому навчальний експеримент є психологічною умовою формування наукових знань. Принципи побудови

експериментального дослідження є логічною основою проектування системи уроків. В навчальній діяльності вчитель повинен спрямовувати свою роботу на формування теоретичного типу мислення, психологічну відповідність та взаємодію з учнями, розвиток якостей творчої особистості дитини.

В основі теоретичного методу лежать узагальнення і аналіз. Діти молодшої ланки сприймають повідомлення через конкретні події та факти, учні старших класів можуть аналізувати і діагностувати процеси. З проведених тестувань 80% учнів здатні узагальнити матеріал, 50% - аналізувати і лише 10% - проводити діагностування. Завдання вчителя - підвищити цей відсоток через систему роботи. Засвоєння навчальних понять і уявлень тісно пов'язане з психологічними механізмами побудови і регуляції нових дій. Процес пізнання спрямованих на інтерес до певних явищ та фактів, що можна узагальнити. Тому, щоб зацікавити учнів предметом, найперше, їх слід зацікавити конкретними явищами і подіями, які вивчає цей предмет. З пізнанням І. П. Павлов тісно пов'язував безумовний орієнтувальний рефлекс. Якщо є новизна інформації, то дитина відразу зверне на це увагу, поставить запитання: «А що це таке?». Але не кожен новий об'єкт стає об'єктом інтересу. Найкраще засвоюється учнями те, що є значущим для особи, групи, суспільства, тому навчання повинне бути адекватним діяльності. Вчитель формує систему знань учня, і вона є більш якісною, якщо:

- засвоюваний спосіб дій узагальнений і має аналоги;
- учень засвоює матеріал через свою суб'єктивність і власний досвід;
- вчитель знає підхід до груп учнів і включає його як елемент уроку для стимуляції навчально-пізнавального процесу;
- вчитель активізує розумові, ділові, емоційні, вольові якості учня в залежності від виду діяльності,
- вчитель не завжди повинен бути джерелом інформації; має спрацьовувати й зворотний ефект із застосуванням з боку вчителя мотивів діяльності: схвалення, досягнення мети, заохочення, пошуку інших шляхів розв'язку.

Все це обов'язково приводить до врахування психологічної підготовки вчителя, що орієнтується не лише на зміст, а й на особисті можливості учнів. В час НТР соціальне замовлення відображає створення умов творчої діяльності. Тому вчитель повинен впроваджувати в практику нові розробки, що підвищує рівень зацікавленості учнів, а, отже, й ефективність уроку.

Якщо в учнів виникає зацікавленість, то вчитель може запропонувати учням самим збагатити свій запас знань. Окремі факти, якщо їх багато, приводять до висновків, спостереження закономірностей, вміння пояснити аналогічні факти, а це, безперечно, пов'язане із зусиллями волі, мислення, пам'яті. Для формування світогляду учитель може використати такі види діяльності, як навчання і праця. Але підключивши третій - гру, він досягне набагато якісніших результатів. Гра захоплює і приваблює дітей, але вона ще й збуджує їх активність, допомагає в опануванні знаннями. Через гру чіткіше проявляються вади і риси, ступінь сформованості вмінь та навичок, тому різноманітні ігри допомагають вчителю здійснювати особистісно-орієнтоване навчання і виховання.

З іншої сторони, в психолого-педагогічній науці створюється криза навчання: через величезну кількість форм і методів навчання більшість із них недостатні для розв'язання сучасних соціально-економічних завдань. Тому вчитель повинен проявити майстерність, знати психологічний клімат в класах, особливості і рівень знань учнів і не сліпо використовувати новітні методики, а шукаючи в них раціональне примінення для конкретних груп учнів, виробляти стійку систему навчальної діяльності.

Великого значення для цього мають результати психологічних спостережень. Залежно від мети можна проводити вибіркові, тематичні, очікувальні дослідження. Щодо методик таких досліджень, можна використати праці Д. Б. Ельконіна та Т. В. Драгунової про виявлення фактичної поведінки учнів. Вони пропонують проводити дослідження лідерів мікрогруп класу протягом всього дня.

Інший метод / гіпотетичне спостереження / пропонує Я. Піаже, коли вчитель досліджує вікові особливості пізнавальної діяльності залежно від вивченого матеріалу. Такі спостереження можуть бути природними, спонтанними, організованими, стандартними і т. д.

Якщо вчитель виступає дослідником та може вловити особливості настрою, емоцій, мови, відносин в класі, то йому буде легко працювати як з окремими учнями, так і з усім класом. Спостереження, на відміну від експерименту, не так болісно сприймаються учнями, вони ведуть себе природно.

На теперішній час в більшості шкіл працюють психологи, але вже зараз спостереження набувають широкого використання не лише вихователями чи класними керівниками, а й вчителями-предметниками. зокрема: анкетування, тестування, психологічні ігри, тренінг, соціометричні дослідження. І оскільки учитель є дієвою ланкою у спілкуванні з учнями, то він зобов'язаний враховувати рівень згуртованості класу, особливості психіки та темпераменту учнів, їх лідерство, темп роботи, глибину мислення і пам'яті.

У своїй роботі вчителя фізики я використовую і методи психолого-педагогічних досліджень. Нелегко сьогодні працювати вчителю-початківцю, але співпраця з дітьми, врахування їх думок, тенденцій класу принесе лише користь. Проводячи різні форми

спостережень, хочу відмітити такі результати: з 260 учнів, що приймали участь у дослідженні:

- 96% не уявляють собі цікавого уроку фізики без дослідів;

- 82% вважають, що на уроці повинна переважати сучасна інформація, або застосування вивченого матеріалу до місця проживання, застосування його у галузях виробництва даної місцевості,

- 64% виявили бажання самостійно проводити пошук додаткової інформації, новинок науки і техніки;

- 72% вважають, що повинні бути уроки-KBK, диспути, рольові ігри, конференції, семінари, але не щодня;

- 49% пропонують ввести на уроках тренінг, психологічне розвантаження, хвилину відпочинку, фізкультурну паузу, цікаві факти з біографії вчених.

Якщо проблема набуття вмінь, навичок, знань розв'язується досить легко, бо є фіксовані рамки і оцінки, то проблема навчання не вичерпується лише цим. Передусім - це формування і розвиток психічних процесів і властивостей / мислення, пам'ять, увага, здібності /. Ідеї вчителів-новаторів, альтернативні програми, експериментальні курси більш динамічно поєднують в собі традиційні та нетрадиційні форми роботи, враховують особливості особистості. Але і звичайний урок учителя сучасної школи може стати більш цікавим, змістовним, науковим, якщо він вивчає своїх учнів, цікавиться їх побажаннями і використовує це у своїй роботі.

У 16 ст. французький письменник і філософ Мішель Монтень висловився, що «... міра життя не в його тривалості, а в тому, як ви його використали». Думаю, що ця думка, висловлена про сьогоднішній сучасний урок, була б не менш актуальною та філософською.